

كەسايەتى مرۆڭ و رەفتارى بە دوو كۆمەلە ھۆكار ديارى دەكرىن و ھەندى جار بە زياتر لە دوو كۆمەلە، بەلام زۆرەي گىرنگ پىدەرانى ئەم بوارە لەسەر ئەم دوو كۆمەلە پىك دىن: بايولۆژى و بارى رۆشنىبىرى كۆمەلايەتى.

يەكەمىيان: پىوھندى بە جەستەي مرۆڭقەو ھەيە و برىتسىيە لە ھۆكارى بۆماوھىيى، واتە ئەوھى لەدايك و باوك و باپىرانەو ھەي بۆ ماوھتەوھ.

دووھمىيان: رۆشنىبىرىيە كە پەيوھستە بە پىوھندى تاك بە تاكەكانى دەوروبەرى لەناوھندى كۆمەلايەتى و رۆشنىبىرى كە ئىنتىماي بۆيان ھەيە و تىياندا دەڭى، ھەندىكى تريان ھۆكارى خىزان و پەروھردە و ئەوھى لە قوتابخانە فىرى دەبىت دەخەنە سەر ھۆكارەكانى تر، ھەروھە ئەوھى لە برادەرانى قوتابخانە و دەروھى مال فىرى دەبىت، بۆيە لىكۆلېنەوھ لە رەفتارى تاك و ئەو پالئەرە ھەستى و نەستىيانەي كە ھۆي ئەم رەفتارەن، لىكۆلېنەوھەيەكە بەگشتى و بى بەش بەش كىرگى بەزانىنى مرۆڭ دەدات. تىروانىنى گشتى بۆ مرۆڭ واتاي زانىنى توانايى و كارامەيى و ئامادەباشىيەكان و ئارەزووھەكانى بۆ جىبەجى كىردى ئەم زانىنە دەگەيەن، دواتر دۆزىنەوھى لايەنكى تازە لەم كىيانە كە ھەر لايەنكىمان دۆزىيەوھ، بەشەكانى تىرى بەيى دۆزىنەوھ دەمىنپىتەوھ، بەم شىوھە سوپى ژيان لەگەلى بەردەوام دەبىت و دۆزىنەوھ بەردەوام دەبىت بۆ ديارى كىردى ئەو ھۆكارانەي كە كارىگەرىيان زياترە؛ لەوانە بۆ ماوھىيى- بايولۆژى، يان ھۆكارى خىزانى، چونكە مرۆڭ بەگشتى و ھەكو لوغزىك دەمىنپىتەوھ كە نادۆزىتەوھ؛ ئەو ھۆكارانەي چەشنى كەسايەتى دژ بە كۆمەلە (سايكۆباتى) دروست دەكات و دەتوانرەت بۆ ھەندى ھۆكارى

كەسايەتى دژ بە كۆمەلەگا (سايكۆباتى) ھۆكار و پىكھاتە

د. رىزان عەلى ئىبراھىم
(زانكۆتى سەلاھەدىن - كۆلېژى پەروھردە)

پیکهاته بی ری پیدراو له که می بگه پیتته وه، ئەو هۆکارو هۆبانە پیکهاته که ئاماژە ی پین دە که م یه کیکیان بۆ دروست بوونی ئەم چەشنه که سایه تیبیه به سه:

۱- هۆکاری بایۆلۆژی: ئەو هۆکاره یه که پیتوهندی به پیکهاته ی ئەندامی تاکه که سه وه هه یه، له وانه شه بۆ ماوه یی بیت.

۲- هۆکاری خیزانی: که پیتوهندی به پیکهاته ی خیزانه وه هه یه به گشتی و ئەوه ی له هۆکاری سایکۆلۆژی له مندالیتی و قوناغه کانی دواتردا فیری ده بیت.

۳- هۆکاری کۆمه لایه تی و ئابووری: ئەمه ش پیتوهندی به باری ژینگه یی و کۆمه لایه تیبیه وه هه یه، یان به و کۆمه لگایه ی که تاک تیبیدا گه و ره بووه.

۱- هۆکاری بایۆلۆژی

ئەم هۆکاره له لایه ن هه ندی که سه وه دروست ده بیت، به هۆی زالی بوونی هۆکاری بۆ ماوه یی له سه ر پیکهاته و چەشنی رەفتاری تاکي دژ به کۆمه لگا له ریگای به رزی پله ی پرووانی له خیزانیتک به بی ئەوه ی له ناو خیزانی تردا هه بیت. کارکه ره کان له بواری بۆ ماوه ییدا بۆیان ده رکه وت که به رزترین پله له دروستبوونی ئەم چەشنه که سایه تیبیه له خیزانی دیاریکراودا هه یه که له ریگای سی نه وه وه تیبینی کراون، هه ره ها لیکۆلینه وه تیبیه کان پالپشتی کاریگه ری لایه نی پیکهاته ی جهسته یی که سایه تی دژ به کۆمه ل (سایکۆیاتی) ده که ن، له ریگای زالی بوونی پیکهاته ی وه رزی ماسوولکه یی به سه ریدا. که ئەوه ش واده گه یه نیت پیتوهندی له نیتوان لایه نی جهسته یی و توانای جهسته یی و لایه نی رەفتاری (دیاردە رەفتاریه کان) هه یه، جگه له وه ی که ئەم چەشنه که سایه تیبیه له مندالیتی و هه رزه کاریدا دووچار ی زۆر نیشانه ی جوولە ی میشک، بووه که ئەمه ش رەنگدانه وه ی هۆکاری بایۆلۆژی به له پیکهاته دا.

لیکۆلینه وه بایۆلۆژی به کان بۆ پیکهاته بۆ ماوه ییه کان رۆلێکی گرنگی بۆ دروستبوونی ئەم چەشنه که سایه تیبیه هه یه له لایه ن ئەو که سه انه ی که سیمای رەفتاری سایکۆلویاتی بیان تیدایه، هه رچه نده زانایان پیتیبینی ده رکه وتنی راستی تر ده که ن که به پروونی پالپشتی هۆکاری بۆ ماوه یی ده که ن وه ک هۆکاریکی بنه رته ی. ئەمه و ناتوانین هۆکاری بایۆلۆژی به تاکه هۆکار دابننن که به هۆی بۆ ماوه وه بۆ تاک ده گۆیزریتته وه و هۆکاره کانی تری فیربوون له پرووی په ره رده یی و کۆمه لایه تیبیه وه

فه رامۆش بکه یین، بۆیه هۆکاری بایۆلۆژی به که موکورتی له م بواره دا مایه وه. له گه ل بوونی گرنگیه کی زۆر به کاریگه ری بایۆلۆژی دروستبوو له ئاکامی هه وکردن له ماوه یه ک له ماوه کانی سکپری، یان مندالبووندا که دواتر کاریگه ربیه کی ئەکتیشی به سه ر که سایه تیبیه وه جی هپشتروه.

۲- هۆکاری خیزانی

له م باره دا مندالی له باریکی ژیانیدا گه و ره ده بیت، چونکه مرۆف له ژینگه ی خیزانیدا ده ژیت و کارلیک له گه ل تاکه کانی دیدا کارلیک ده کات و خیزان له گه ل خیزان ده که ن که پیتوهندی خزمایه تیبیان له گه ل یه ک هه یه، یان له گه ل تاکه کانی کۆمه ل، گرنگی هۆکاری خیزانی له وه وه ده رده که ویت کاتیک که مندالی له خیزانیتکدا گه و ره ده بیت، باوکیتی تیدا بیت که سیمای که سایه تی دژ به کۆمه لگای (سایکۆیاتی) هه لگرتی له گه ل خووگرتن به ئاره ق خواردنه وه و خواردنه وه ی مادده سه رکه ره کان، له م باره دا ئاماده یی خیزانی کاریگه ربیه که ی ده رده که ویت، ئەمه ش ئاماژه به وه ده کات که توشی منداله کان ده بیت. ده روونزانان وا ده بینن که رەفتاری مرۆف له م هاوکیتشه یه ی خواره وه پیک دیت:

رەفتاری مرۆف = ئاماده باشی × ئاماده بوون × پالنه ر.

(بۆ ماوه یی) (ژینگه یی) (پالنه ری تایه تی تاک)،

بۆیه ده بینن ئەو ژینگه یه ی که سیمای رەفتاری ئەم چەشنه که سایه تیبیه له گه ل ئاماده باشی بۆ ماوه یی، جگه له بوونی پالنه ری شار دراوه (ئاماده باشی ده روونی) له لای مندالی له گه ل ژینگه یه کی رەخساو بۆ ئاماده کردنی ئەم چەشنه که سایه تیبیه بی گومان به م پیکهاته یه دروست ده بیت.

تیکچوون و لیکترازانی خیزان هۆکاریکی دیکه ی هانده ره بۆ گه شه کردنی رەفتاری دژ به کۆمه ل و ده رکه وتنی چه زی خودی له لای تاک و هۆکاری فیربوون له خیزان و ده وروبه ری خیزان رۆلێکی گرنگی و ئەکتیشه بۆ دروست بوونی ئەم جوړه رەفتاره له لای تاک، بۆیه ئەو خیزانه ی له باریکی تیکچوو و لیکترازاودا بیت و شه ر و پیکدادان له نیتو ئەندامه کانی هه بی و پیتوهندیان لاوازی بیت، ئەوه یه ک له هۆکاره هه ره به هیتزه کانه که ده بیتته هۆی دروست بوونی رەفتاری دژ به کۆمه ل (سایکۆیاتی)، هه ره ها له و هۆکارانه ی که پیتیبینی ده کرتیت کاریگه ربیه کی ئەکتیشی هه بیت، به کارهیتانی توندوتیژی جهسته یی، یان

دهروونییبه له گه‌ل مندالان، هه‌ست کردنی مندال به ترس و تۆقانی له پاده‌به‌دهر له لایهن دایک و باوک‌هوه، یان ئەوانه‌ی پرۆسه‌ی به‌خێوکردن و په‌روه‌رده کردنی ئەنجام ده‌دهن، بۆیه ئەو وینه‌یه‌ی که له یاد‌گه‌و خه‌یالی ئەو منداله‌دا سه‌باره‌ت به‌ خێزانه‌که‌ی ده‌مینیته‌وه، توندوتیژی و که‌له‌ره‌قییه، که گه‌وره ده‌بیت له‌رووی که‌سایه‌تییه‌وه ناتوانیت بگاته ئاستیکی گه‌شه‌ی ته‌واو.

زۆریه‌ی ئەو خێزانانه‌ی که باریکی شله‌ژان، یان نزمتر له ئاستی مامناوه‌ندی باری نا ته‌واوی تێداییت له‌ رووی مامه‌له‌ کردن له‌ گه‌ل منداله‌کان و ئەوانه‌ی له ده‌ورو به‌ریدان له‌ خزم و که‌سانی تری ناو کۆمه‌ل، گرمانی ئەوه‌ی هه‌یه که باریکی سایکۆپاتی (دژ به‌کۆمه‌ل) له منداله‌کانیاندا دروست بیت، به‌لایه‌نی که‌مه‌وه یه‌ک که‌س له‌ نیو ئەندامه‌کانی هه‌موو خێزانه‌که‌دا تووشی ده‌بیت.

۳- هۆکاری کۆمه‌لایه‌تی - ئابووری

لێکۆڵینه‌وه تاییه‌تییه‌کان ئاستی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی به‌رۆڵیکی گرنگ داده‌نیت له‌ دروست بوونی ره‌فتاری سایکۆپاتی (دژ به‌کۆمه‌لگه) له‌لای کۆمه‌لێک خه‌لکانه‌وه، به‌ تاییه‌تی له‌ ئاسته‌ نزمه‌کان له‌ ناو شار و ناوچه‌ی نیشته‌جیی چرو قه‌ره‌بالغ، یان له‌ نیو ئەو خێزانانه‌ی که گه‌وره‌ن و ئەندامه‌کانیان زۆره، له‌ گه‌ل نزمی ئاستی ژیان و بژیوی، چونکه ئەگه‌ر ئاستی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی و ژینگه‌یی به‌رزبۆوه، که‌سایه‌تی دژ به‌ کۆمه‌ل که‌م ده‌بیت‌هوه و پێچه‌وانه‌که‌شی راسته. هه‌رچه‌نده بلاو بوونه‌وه‌ی دیارده‌ی چه‌شنی دژ به‌ کۆمه‌ل له‌ نیو چینی مامناوه‌ندی به‌هه‌مان پله‌ی بلاو بوونه‌وه‌یه‌تی له‌ نیوان ئەندامانی چینی هه‌ژار. له‌ گه‌ل ئەوه‌شدا نزمی ئاستی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی خۆی له‌ خۆیدا هۆیه‌کی سه‌رووتره له‌ کاریگه‌ری هۆکاری کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری له‌ دروست بوونی که‌سایه‌تی دژ به‌ کۆمه‌ل (سایکوپاتی).

سیمای (سایکوپاتی) دژ به‌ کۆمه‌ل، یان به‌ریچی کۆمه‌ل
 ئەگه‌ر که‌سایه‌تی ئەو قه‌واره‌یه‌ بیت که سیمای هزری و هه‌لچوونی تاک و شاره‌زاییه‌کانی تری بگریته‌وه که له‌ رێگای په‌روه‌رده‌کردنی کۆمه‌لایه‌تییه‌وه فێریان بووه، ئەوه پێوه‌ندی نیوان که‌سایه‌تی و باری رۆشنییری پێوه‌ندییه‌کی زۆر به‌هێز ده‌بیت، چونکه تاک له کۆمه‌لگه‌دا له‌ دایک ده‌بیت، کۆمه‌لگه‌ش باری

رۆشنییری هه‌یه که پێشوه‌خت پێش له‌ دایک بوونی- به‌پیتی (پێوه‌ره‌کانی) رێگاکانی ره‌فتاری چاک و ره‌فتاری خراپی دیاری کردووه. پێوسیسته تاک بۆ ئەوه‌ی له کۆمه‌لگای خۆیدا هه‌ست به ئەندامیته‌ی و ئینتیما بکات و له‌ پاراستنی له‌لای کۆمه‌له‌وه بیه‌ش نه‌بیت، به‌و پێیه‌ی سه‌ر به‌و کۆمه‌له‌یه و به‌های رۆشنییری وه‌رگریته و بیه‌ته به‌شێک له‌ پیکهاته و که‌سایه‌تییه‌که‌ی، که‌واته که‌سایه‌تی چه‌شنیکه مرۆف له‌ رێگای ژیانی له‌و واقیعه‌دا پێکی ده‌هینێ، به‌هۆی ئەم واقیعه‌شه‌وه دروست ده‌بیت.

هۆکاری بایۆلۆژی و کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری، یان هۆکاری خێزانی و په‌روه‌رده‌یی، هه‌موو پیکهاته‌ی گرمانه‌یی له‌ دروست بوونی چه‌شنی که‌سایه‌تی پێشبینی ده‌کات، جگه له‌و رۆشنییرییه‌ی که تاک وه‌ک به‌شێک له واقیعی ژیان وه‌ریده‌گریته، ئیتمه‌ش باس له‌ ره‌فتاریک ده‌که‌ین که به‌ ته‌واوی له‌رووی پیکهاته و مانای گرمانییه‌وه له‌و که‌سایه‌تییه‌نه جیاوازه که پێشتر له‌سه‌ر بنه‌مای ته‌ندروستی و نه‌خۆشی پۆلین کراون. ئەم چه‌شنه له‌سه‌ر ئەم دوو بنه‌مایه‌ پۆلین ناکریت، به‌لکو وه‌ک لادانیک له‌ که‌سایه‌تی مرۆفایه‌تی پۆلین ده‌کریت. گرنگترین سیمای بنه‌ره‌تی ئەمانه‌ی خواره‌وه‌ن:

- ۱- به‌شه‌رانگیزیکی نا سروشتی ده‌ناسریت، یان ره‌فتاریکی ترسناک که به‌رپرستی به‌خۆه‌ نابینی.
- ۲- لادان له‌ ره‌فتاریدا به‌دی ده‌کریت و ده‌بیته‌ هۆی بێزاربوونی که‌سانی ده‌ورو به‌ری چ له‌ ناو خێزان و چ له‌ ناو کۆمه‌لگه‌دا.
- ۳- خیرا تێکه‌ل ده‌بیت. بێ هه‌سته، یان زۆر که‌م هه‌ست به‌ په‌شیمانی و گونا‌ه ده‌کات.
- ۴- توانای نییه‌ پێوه‌ندییه‌کی به‌رده‌وامی خۆشه‌ویستی له‌ گه‌ل خه‌لکانی دیکه‌دا دروست بکات.
- ۵- خۆویسته، که‌س نازانی هۆکاره‌که‌ی چیه‌؟

چوار دیارده له‌ سایکوپاتی هه‌یه

- ۱- نه‌بوونی نه‌خۆشی عه‌ق‌لییه، یان دو‌اکه‌وتن له‌ رووی عه‌قل.
 - ۲- به‌رده‌اوم بوونی ماوه‌ی مو‌عاناته‌که.
 - ۳- شه‌رانگیزی و توندی و ناحه‌زایه‌تی و نه‌بوونی به‌رپرستی له‌ ره‌فتاریدا به‌دی ده‌کریت.
 - ۴- کۆمه‌لگه‌ ناچاره‌ کارێک بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی ئەم باره‌ ئه‌نجام بدات.
- به‌ ئاسانی ناتوانریت چه‌شنی که‌سایه‌تی دژ به‌کۆمه‌ل

(سایکوپاتی) له یهک وینهی رهفتاری دیاریکراودا قورغ بکریت، چونکه به پیتی هه لویست ده گۆریت، بۆ به ناتوانریت جهخت بکریته سهر یهک وینه له وینه زۆرانهی تایبهت بهم که سایه تیبیهن، تا وای لیتهات له رووی هۆکار و سنووره وه نادیار بیت.

به لām سیمای سایکوپاتی (دژ به کۆمه ل) له ریگای دیاریکردنی ئیکلینیکی ئەمانه ی خواره وه روون بۆ وه: نه بوونی گه شه ی هه لچوونی، خوویستی، نه سازی کۆمه لایه تی، بزبوونی بینه ی ته وای، بی هودده یی. ئەم سیمایانه ش له ریسای کۆمه لایه تی ده رچوونه له رووی مامه له کردن و پتوهندی کۆمه لایه تیبیه وه. جگه له بوونی تایبه تمه ندی گشتی که له م که سایه تیبیه دا به دی ده کریت، گرنگترینیان ئەمانه ن:

۱- نه بوونی توانای کۆنترۆل کردنی پالنه رهکانی رهفتار.

۲- نه بوونی لایه نی ویژدانی که وای لی بکات سه بارهت به وه رهفتارانه ههست به په شیمانی بکات که دژ به به های ئەو ئەخلاقی کۆمه لگه یه ئەنجامی ده دات که تیبیدا ده ژیت.

به لām سیمای تاکی تایبه تی ئەمانه ن:

۱- بی هیزی پتوهندی گشتی، توانای نییه پتوهندی که راست و به هیز و به رده وام هه تا له گه ل یهک که سیش دروست بکات، هه ول ده دات، یان به فروفیل، یان به بیتار کردن ده ورو به ر بقۆزیته وه.

۲- ههست نه کردنی به شه رمه و عه یبه.

۳- ههست نه کردنی به به های شه رف و نه بوونی دلسوتان و سۆز و به زه بی به خه لکانی تر.

۴- توانای نییه به هۆکار و ئاکامی شت بکات، یان توانای بیرکردنه وه ی لۆژیکیانیه به رده وامی لا وازه.

۵- زۆر زوو هه لده چۆ وکاری تیده کریت. رهفتاری چاک نانوینی که شایه نی ریز بیت.

۶- خیرا خۆی ره پیش ده کات به بی ئەوه ی خۆی بگریت و به بی بیانوو هه لده کوتیته سهر کهسانی تر. له م که سایه تیبیه دا ئەم نیشانه زۆره وهک:

۱- ناجیگیری و پابه ند نه بوون به کاروباری خیزانی و ژیان به گشتی.

۲- نه مانای گۆتراه لئی و سیستمی خیزانی.

۳- ده رچوون و لادان له یاسا له بواری ژیان به گشتی، که له وانیه به بیته هۆی رووبه روو بوونه وه ی دادگا. به لām له بواری کارکردنا:

۱- خو دزبنه وه و خو نه خو ش کردن و دوور که و تنه وه له به رپرستی و راسپاردنی به خه له کانی تر بۆ ئەوه ی کاره کانی بکه ن.

۲- شله ژانی پتوهندی له سهر ئاستی، یان زیاتر له ئاستیک له ئاسته کانی کارو به رپتوه بردن و پتوه ندیه که سایه تیبیه کان.

ههروه ها هه ندی باری ناحهزی له رووی کۆمه لایه تی و ئەخلاقییه وه لی به ده رده که وئ وهک:

۱- گه شه نه کردنی لایه نی سۆرداری به ته وای.

۲- بوونی لادان و ده رچوون له بواری ژیان سیکی.

۳- په نابردن بۆ خواردنه وه ی ماده هۆشبه ره کان تاراده ی خوویپتوه گرتن و قومار کردن.

۴- راهاتن له سهر ده رمان و ماده سه که ره کان.

له به ر رۆشنایی ئەم زانیارییه ی سه ره وه دا، ده توانین بلتین که ئەم که سایه تیبیه له رهفتاردا نه خو شه و به پیتی رهوتی زانستی بۆ دیاری کردنی (تشخیص) له به ها و پتوه رهکانی کۆمه لگه لاده دات.

چه شنه کانی که سایه تی دژ به کۆمه ل (سایکوپات)

سیمای دیاری ئەم که سایه تیبیه پینه گه یشتنه له رووی سۆزداریه وه، جگه له لا وازی له کۆنترۆل کردنی عه قل، فیرنه بوون له شاره زایی و تاقیکردنه وه کانی ژیان، بۆ به ده بینه ی خۆی ره پیش ده کات، بی ئارام و ناوها و سه نکه، هه ندی جار له باریکی خه مۆکی توند و به هیز دایه و دووره په ریزه. هه ندی جاری تر دلخۆش و که یف خو شه.

که دیاره له رهفتاری ده رکهیدا ئەم چه شنه ده گریته وه:

۱- نا کۆمه لایه تی، یان دژ به کۆمه ل.

۲- توندوتیزی و تیپه راندن و دهست دریزی.

۳- بی رهوشتی.

۴- دا هینه ر و ئەفرینه ر.

۱- چه شنی نا کۆمه لایه تی، یان دژ به کۆمه ل: ئەم چه شنه به وه وه سف ده کریت که له چه شنی کۆمه لایه تی ماقوول له رهفتار ده رده چیت، واته رهفتاری ناماقوول ده کات، که له گه ل دابونه ریتی کۆمه لایه تی نا گونجیت. ئەم چه شنه رهفتار و ئاکاره بۆ سه رنه که وتن له دروست کردنی پتوهندی نیوان خود و خه لکانی ده ورو به ر ده گه ریته وه، به رده وام نه بوونی ئەمه راسته سه بارهت به رهفتاری شه رانگیزی، به تایبه تی جوین دان و قسه به خه لک گوتن و باسکردنیهان به شپوه یه کی خراب و نیگه تیقانه که خۆی له خۆیدا رهفتاریکی شه رانگیزی به ساکارترین شپوه ی،

ههروهه ها غه در کردن له لیدان که بهرترین پلهی رهفتاری دژ به کومه له، جگه له وهی که پرهنسیپی چیروه رگرتن له لای ئەم چهشنه که سایه تیبیه بهرچاو و زاله به سه ر (مبدأ الألم) و ههول ددهات جیبیه جیبی بکات و به هه ند هه لته گرتنی شتییک بئ ئە وهی سهیری ئاکامه که ی بکات و بییری لی بکاته وه.

۲- چهشنی توندوتیژی دهستدریژیکار: ئەم چهشنه به ترسناکترین جور داده نریت، چونکه موعاناتیکی زور گه وره بۆ خیزان و کومه لگا دروست دهکات، به هوی ئە وهفتاره ی که به کرده وه لینی به دهرده که ویت سه بارهت به هه لوتیسته کانی ژیان، بهم چهشنه دهگوتییت چهشنی رهفتاری دهستدریژیکار و توندوتیژی، یان نازاردانی خه لک و شت، یان هه ردووکیان به یه که وه، چونکه له سیماکانیدا توندوتیژه بئ ئە وهی ههست به په شیمانی بکات سه بارهت به و کاره خراب و توندوتیژه ی که دهیکات، ههروهه ها ههست به گونا ه ناکات، هیچ حسیبیک بۆ به ها کومه لایه تیبیه کان ناکات. توندوتیژی تاکی سایکویاتی و دهستدریژی بۆ کردنی سه ر تاکه کانی کومه ل ته نیا له درنده یی له هه لسه وکوت و خو به گه وره زانین له مامه له ی له گه ل خه لکدا به دی ناکریت، به لکو ئە مهش تیبیه ر دهکات به وهی که توندوتیژی و دهستدریژی ئە نجام ددهات و له وانیه مندال و ژن و تاکه کانی خیزانی بگریته وه. زۆریه ی باری توندوتیژی و پرووددهات به بئ ئە وهی پلانی پیش وهخته ی بۆ دانرابیت، به لام هه ندی جار ئەم توندوتیژییه کاتییک پرووددهات که ئاره زوویه کی زۆری هه بیت و بیه ویت جیبیه جیبی بکات، ههروهه ها به هوی باریکی هه لچوونی به هیزه وهیه که له وانیه به هوی شتییکه وه بیت، که پتوبست بهم هه موو هه لچوونه نه کات، به لام کاردانه وه که ی زور توند ده بیت، بۆیه ئەم رهفتاره ی که له که سایه تی سایکویات دهرده که ویت به رهفتاری دژ به کومه ل له قه له م دهریت که توندوتیژییه کی ماددی ناپه سنده.

۳- چهشنی بئ رهوشتی: یهک له سیمای که سایه تی سایکویاتی (دژ به کومه ل) رهفتاری ناره وشتییه له مامه له کردنیدا له گه ل خه لک وهک درۆکردن، ناپاکی، فیل کردن (مشه خوژی) دهستدریژی کردنه سه ر خه لک که له بنه رتدا ئەم رهفتارانه سه رچاوه کانیا ن ریزنه گرتنی خودی خوژی و دهروونی خو به تی، چونکه ریز و پایه له خویدا نابینئ و ههست به که مایه تی دهکات و هه موو ئەم سیمای بئ رهوشتییه دهخاته سه ر خه لکانی تر، ئەم

ههستکردنه ی به که مایه تی رهنگدانه وهی ئە وه شکست هینانه یه که تیبیدا دهژیت و ههستی پیده کات، ئە مهش ده بیته هوی ئە وهی نه توانیت پتوه ندیبیه کی هاوسه نگ له سه ر بنه مای ریزگرتن له گه ل خه لکان دروست بکات، بۆیه زور لای ئاسانه له پرووی ره وشته وه له ژیانیتی کومه لایه تی ئاست نزمدا بژیت، چونکه پتوه ندی به دهرده وه به یه و به دووره په ریزی دهژیت.

۴- چهشنی داهینه ر- ئە فرینه ر: سایکویات واهسف ده کریت که که سیتی داهینه ره و له پرووی زیره کیسه وه پله یه کی به رزی هه یه، ههروهه ها کاربگه ری له سه ر خه لکانی دهروویه ری هه یه، ده توانی به ره مه می بیرو داهینانی گه وره پیشکهش به بواره کانی زانست و رۆشنبیری و هونه ر بکات و هه ندیک لیکۆلینه وه له بواری دهروونزانییدا سه لماندوو یانه که پتوه ندی له نیوان هه ندیک له که سایه تی داهینه ر و لادان هه یه، به لام ئە مه و ناگه یه نیت هه موو داهینه ریک لاده ره، یان شله ژاوو نه خو شه، چونکه کاری داهینان له تاکیکدا دهرده که ویت که له پرۆسه ی دروست کردن و جیبیه جئ کردنی شیوازی ژیانیدا به گشتی لایه نی هه لچوونی ده گریته وه.

سه رچاوه کان:

- ۱- مدخل علم النفس، ۱۹۸۳، دافیدوف، ترجمة سيد الطواب وآخرون، مجدوهیل، القاهرة، مصر، ص ۶۱۶-۶۸۹.
- ۲- الثقافة والمرض النفسي ۱۹۹۶، علاءالدین كفافي، مجلة الثقافة النفسية، العدد «۲۶».
- ۳- النفس، ۱۹۸۸، علي كمال، دار واسط، بغداد، العراق ۳۶۴-۳۷۱.
- ۴- القرآن و علم النفس، ۱۹۹۷، عبدالعلي الجسماني، دار العربية للعلوم؛ بيروت، لبنان ص ۲۵۰-۱۶۲.
- ۵- وجهات نظر إسلامية في الصحة العقلية ومعالجتها، ۱۹۹۵، محمد فاروق السندوني، مجلة الثقافة النفسية العدد «۲».
- ۶- الشخصية المضادة للمجتمع، مجلة النبأ العدد «۵۹».